

УДК 821.134.2 «1939 /...»

ТВОРЧИСТЬ ІСПАНСЬКИХ ПОЕТІВ “ПЕРШОЇ ПОВОЄННОЇ ГЕНЕРАЦІЇ”

Тетяна Рязанцева

*Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка Національної Академії Наук України,
вул. М. Грушевського 4, Київ, 01001, Україна;
e-mail: tari@i.com.ua*

Розглянуто особливості структури мотивно-тематичного комплексу, поетики та стилістики у творчості представників “першої повоєнної генерації” іспанських митців. Доробок К. Боусоньо, В. Гаоса, Х. Л. Кано, Б. де Отеро, Г. Селайї та інших аналізується в парадигмі європейської метафізичної поезії.
Ключові слова: метафізична поезія, “перша повоєнна генерація”, фрактальність.

Так звана “перша повоєнна генерація” іспанських поетів об’єднує близько трьох десятків митців (К. Боусоньо, Р. де Гарсіасоль, Х. Л. Кано, Л. де Луїс, Р. Моралес, Е. де Нора, Б. де Отеро, Г. Селайя та інші), кожен з яких відіграв хай неоднакову за значенням, але помітну роль у літературному процесі Іспанії другої чверті ХХ ст.

Спільний знаменник “першої повоєнної генерації” (*primera generación de posguerra*)¹ передбачає для цих авторів не лише близькість дат народження та публікацій, але – що найважливіше – спільний досвід пережитої громадянської війни (1936–1939), з усім комплексом її різноманітних наслідків, які зумовлюють єдність тематики та стилістики, близькість моральних та літературних орієнтирів [див.: 2, с. 74].

Творчість цих поетів висвітлюється в цілій низці розвідок. Серед них, зокрема, праці М. Мантеро і В. Гарсія де ла Конча, що дають уявлення про загальну панораму іспанської поезії відповідного періоду, роботи Г. Гарроте Берналя та Ф. Рубіо, присвячені творчості окремих поетів та груп чи діяльності літературних журналів [див.: 3; 4; 5; 7]. Серед найважливіших антологій, виданих останнім часом, потрібно назвати збірку “Поезія першої повоєнної генерації” (2008) за редакцією С. Фортуньо Льоренса, яка супроводжується ґрунтовним академічним вступом, масштабною бібліографією та критичним коментарем до творів кожного поета [6].

Загалом можна твердити, що творчість митців “першої повоєнної генерації” пригортає до себе постійну увагу іспанських дослідників, однак, як зазначають науковці з інших країн, приміром, американський літературознавець Е. П. Дебіцкі [див.: 1, с. 3], іспанські студії, присвячені авторам певної “генерації”, часто трактують їхню творчість ізольовано, без виходу на ширший часовий і просторовий контекст, що, зрозуміло, звужує дослідницьку перспективу.

З огляду на це слухне зауваження А. П. Дебіцкі, пропонована розвідка має на меті проаналізувати доробок митців “першої повоєнної генерації” в парадигмі європейської

¹ Тут і далі всі переклади з іспанської мови. – мої. Т. Р.

метафізичної поезії, дослідивши, який розвиток отримали у творах іспанських авторів ХХ ст. деякі важливі особливості її мотивно-тематичного комплексу, поетики та стилістики, закладені ще в добу Бароко.¹ Новизну й актуальність дослідження підтверджує також те, що в українському літературознавстві досі бракує студій, присвячених іспанській поезії загалом і творчості цих поетів ХХ ст. зокрема, надто, коли йдеться про розвідки компаративного спрямування.

У поезії авторів “першої повоєнної генерації” науковці виокремлюють два головних струмені: соціальну поезію та поезію екзистенційну, зосереджену на світі окремої особистості. Серед безпосередніх ідейно-художніх орієнтирів представників другої течії треба відзначити філософію екзистенціалізму, філософську есеїстку видатного іспанського мислителя ХХ ст. М. де Унамуно і поезію Д. Алонсо, головню, його повоєнну збірку “Діти гніву” (*Hijos de la ira*, 1944).

Метафізичну парадигму в іспанській літературі ХХ ст. продовжує саме екзистенційна поезія. У творчості цих авторів представлені основні метафізичні теми, хоча ступінь розробленості кожної з них має індивідуальні особливості.

Структура мотивно-тематичного комплексу має загалом фрактальний характер: усі теми групуються довкола єдиного стрижня, трактуються динамічно і взаємодіють між собою; значну увагу в інтерпретаціях тем приділено увиразненню ідентичності частки й цілого. У поезії представників “першої повоєнної генерації” спостерігається також надзвичайне щільне переплетіння тем, притаманне всій метафізичній поезії ХХ ст.

Стрижнем комплексу є тема стосунків Бога і Людини, але виокремити її як основну можна досить умовно. Решта тем виступають її аспектами, але у творчості багатьох авторів тема Віри настільки тісно зростається з темою Смерті і Часу, що буває важко визначити тему окремого твору.

Натомість, цей мотивно-тематичний комплекс зберігає іншу рису іспанської метафізичної поезії, успадковану від Бароко. Самотність залишається для авторів ХХ ст. важливим аспектом провідних тем, головню, теми Віри. Лише в поезіях окремих митців (Г. Селайа) вона починає трансформуватися в самостійну тему, базовою опозицією якої виступає наразі протиставлення власне одного-багатьох, а не одного-інших (митця-наговпу), як у творах інших європейських поетів ХХ ст., зокрема, М. Цветаєвої й О. Стефановича.

Оновлення торкнулося не тільки конфігурації мотивно-тематичного комплексу, але й інтерпретацій основних тем, де іспанським авторам-метафізікам ХХ ст. вдалося перевершити своїх попередників у сенсі загострення традиційної проблематики і підвищення рівня драматичної напруги.

У розробці теми Віри ці поети, розвиваючи напрям, закладений у творах їхнього ідейного наставника Д. Алонсо, гранично загострюють проблему контакту Людини з Богом, наполягаючи на відсутності повноцінного спілкування з вини Бога, а не Людини, як вважалося раніше. Автори “першої повоєнної генерації” пропонують нове

¹ Щодо значення термінів “метафізична поезія” і “фрактальний” (в літературознавчому аспекті) див., зокрема: Рязанцева Т. Трансформація тематики і поетики метафізичної поезії у творчості представників “Апокаліптичного руху” / Т. Рязанцева // Вісник Львівського університету. Серія іноземні мови. – Львів: Львівський нац. ун-т, 2012. – Вип. 20. – С. 93–100.

бачення образу Людини, проголошуючи основою її натури смертність і самотність, але не гріховність. Закинутість смертної Людини вони пояснюють не наслідками гріха, а байдужістю Бога.

“Глухий і мовчазний” [див., зокрема: 6, с. 192] Бог їхнього поетичного універсуму замість милосердного й мудрого (хай важкодосяжного) Бога майже всієї попередньої метафізичної поезії (творчість Дж. Донна, Ф. Кеведо, Дж. М. Хопкінса, О. Стефановича, М. Цветаєвої та інших) – своєрідна версія відомого мотиву “смерті Бога”, але варто пам’ятати, що митці “першої повоєнної генерації” жодним чином не атеїсти. “Втомившись говорити до глухого Бога” [6, с. 262], вони, однак, вперто продовжують спроби контакту, не сумніваючись в існуванні Того, до Кого звертаються.

Іспанські поети ХХ ст. бачать Людину рівноправною й важливою стороною у процесі спілкування з Богом. Така позиція підводить до наступної характерної риси в інтерпретації теми Віри, розуміння взаємозв’язку Бога і Людини як взаємозалежності. В цьому моменті представники “першої повоєнної генерації” впевнено продовжують лінію, намічену в творчості Х. Рамона Хіменеса, Д. Алонсо, М. Цветаєвої та інших європейських авторів-метафізиків ХХ ст., стверджуючи, що існування Людини є умовою існування Бога.

Людина тепер активно шукає Бога, Який ухиляється від спілкування. Така постановка проблеми дає підстави говорити про зрощення і трансформацію в їхній творчості провідних мотивів релігійної поезії Бароко: “блукання в світі”, “пошуків Бога”, “втечі від Бога”, які набувають тепер значно гострішого звучання.

Переосмислюється й інший важливий мотив метафізичної поезії, “боротьба з Богом”. У творчості представників “першої повоєнної генерації” він постає у формі “гри з Богом” (сонет “Партія” Х. Гарсія Ньето) [5, с. 170—171]. Така інтерпретація увиразнює нове розуміння ролі Людини як рівноправного учасника процесу спілкування, а поза тим окреслює стосунки Людини з Богом як напружений динамічний процес з невизначеним результатом, перебіг якого залежить як від дій Бога, так і від дій Людини.

Травматичність такої ситуації підводить деякого з поетів “першої повоєнної генерації”, зокрема, Б. де Отеро, до відчайдушно сміливого (для віруючого іспанця доби “націоналкатоліцизму”, провідної ідеологічної доктрини франкізму) висновку про необхідність розірвати стосунки з Богом як болісні й безперспективні (поезія “Покинь!”) [6, с. 197]. Цей безпрецедентний в усій історії метафізичної поезії крок демонструє граничний рівень драматичної напруги в розробці теми стосунків Бога і Людини в поезії іспанських авторів ХХ ст.

Представники “першої повоєнної генерації” закидають Богові брак любові до Людини. Така постановка питання видається полемічною не лише щодо відношення до всієї традиції метафізичної поезії, але й до християнської доктрини загалом, згідно якої Бог є любов. Водночас, іспанські поети ХХ ст. переконані, що саме любов є тим фактором, який дозволить Богу, за виразом Х. Гарсія Ньето, “виграти” (*ganar*) Людину, відновити їхні стосунки [6, с. 171].

Темі Кохання у метафізичній поезії іспанських авторів ХХ ст. приділено дещо менше уваги, ніж тісно пов’язаним з нею темам Віри і Смерті, однак, її інтерпретація демонструє цікаве поєднання традиційних і новаторських елементів. Розробка цієї теми

в поетів “першої повоєнної генерації” пов’язана з дихотомією тілесного-духовного, розумінням небезпек, що випливають зі смертної природи Людини, а також з динамічним потрактуванням почуття, де головний інтерес становить його перебіг, а не причина чи кінцевий результат. Поети ХХ ст. розвивають у власній творчості окремі положення з цього переліку, полемізуючи з іншими. Кохання для цієї групи митців залишається, як і для їхніх попередників, головно, духовним феноменом, про що свідчить, зокрема, переважне використання дієслова “amar” (любити), яке означає саме духовне почуття.

Висновок про цінність Любові, в якій співіснують фізичне і духовне, заснований на гострому усвідомленні миттєвості людського життя, є, очевидно, найцікавішою знахідкою поетів “першої повоєнної генерації”. Тут можна углядіти розвиток ідей Бароко про тілесний потяг як підмурівок духовного почуття та думок Х. Рамона Хіменеса, який бачив у любові процес безперервного взаємоперетікання тілесного й духовного. Однак, наголос на цінності Кохання як духовного почуття не в аспекті вічності, а саме в аспекті швидкоплинності, навіть ілюзорності людського існування, дозволяє говорити про те, що митці “першої повоєнної генерації”, зокрема, В. Гаос, Х. Л. Кано, Е де Нора, зайняли в цьому питанні власну позицію.

Через ідеї смертності як ключового фактору людської природи, нестабільності і швидкоплинності існування людини в поєднанні з проблемою відсутності контактів з Богом та непевністю щодо потойбічного існування, теми Кохання й Віри взаємодіють у метафізичній поезії іспанських авторів ХХ ст. з темою Смерті і Часу.

Ця тема у митців “першої повоєнної генерації” найтісніше з усіх пов’язана з традицією. Загальний напрямок інтерпретації, провідні мотиви й система образів позначені впливами Ф. де Кеведо, П. Кальдерона та митців Передвідродження (Х. Манріке, д’Ескрива). Менше з тим, йдеться не про наслідування, а про плідну полеміку з майстрами попередніх епох.

Автори “першої повоєнної генерації” розуміють Життя і Смерть динамічно, як взаємопов’язані процеси, взаємодія яких носить характер анаморфози. Взаємоперетікання Життя і Смерті, неможливість розрізнити й відокремити їх, призводить авторів ХХ ст. до думки про ілюзорність Життя, яке насправді є лише іпостассю Смерті. В цьому моменті вони, як і Д. Алонсо, поділяють песимістичні погляди митців Бароко.

Поети ХХ ст. разом з Кеведо визнають швидкоплинність людського віку. Проте для них, як демонструє образність і лексика їхніх творів, цей процес іде в найвищому темпі: життя буквально “щезає”, не даючи змоги розділити його на миті.

Відтак, центральна для Кеведо проблема атомізації буття у метафізичній поезії аналізованих авторів втрачає сенс. Основний інтерес для них становить феномен Смерті, яка трактується у широкій палітрі відтінків, але завжди динамічно і, завдяки здатності поступово вичерпувати життя, ідентифікується з Часом. Змальовуючи взаємодію Життя і Смерті як постійне “взаємоперетворення”, автори “першої повоєнної генерації” фокусують увагу читача на ідентичності частки й цілого, моментального й постійного, одиничного прояву й процесу в цілому, що дозволяє говорити про фрактальний характер інтерпретації цих “реалій особливого гатунку”.

Поетика і стилістика творчості представників “першої повоєнної генерації” демонструють міцний зв’язок з досягненнями іспанської поезії Золотої Доби та попередніх

епох, а також враховують творчі здобутки їхніх старших сучасників, Х. Рамона Хіменеса і Д. Алонсо. Принцип економії засобів вираження реалізується у творчості аналізованих авторів через використання ключових метафор поетів Передвідродження і Бароко (“смерть-море”, “життя є сон”), які в метафізичній поезії митців ХХ ст. осмислюються по-новому і значно загострюються.

Поети ХХ ст. пропонують власні метафори нестабільності й ілюзорності різноманітних проявів життя, до яких належить, зокрема, образ пini з поезій “Пiна” Х. Л. Кано і “Потужне мовчання” Б. де Отеро [6, с.148, 192]. Значення його полягає в тому, що він відображає сумнів у сталості духовного, який виникає в метафізичній поезії вперше за всю історію її існування.

У мистецькому арсеналі аналізованих авторів треба відзначити також цілий набір стилістичних прийомів, характерних для іспанського Бароко, найпомітніший серед яких – руйнація усталених мовних єдностей (ідіоматичних зворотів, тощо). Це безпрограшний спосіб привернути й затримати увагу читача та підвищити рівень драматичної напруги.

Особливості лексики та стилістики поетів “першої повоєнної генерації” відображають пильну увагу до елемента динаміки у метафізичних творах. Принцип відображення “драматичного через граматичне” реалізується тут завдяки майстерному використанню семантичної гри багатозначних дієслів і дієслівних форм, скерованої на підкреслення процесуальності специфічних реалій на кшталт Смерті, Часу, Кохання, особливостей перебігу цих процесів, їхню контрверсійність та непевність їхніх результатів. Таких стилістичних прийомів чимало в поезіях Х. Аументе, Б. де Отеро, Р. Монтесіноса.

Метафізичні концепти поетів “першої повоєнної генерації” відзначаються винахідливістю й елегантністю. У їхній творчості переважають, загалом, короткі концепти (двоскладові метафори), що дозволяє побачити тут реалізацію настанови теоретика барокового концептизму Б. Грасіана щодо лаконічності як однієї з умов довершеності. В цьому сенсі показові твори Г. А. Каррієдо, В. Гаоса, Х. Гарсія Ньето, й особливо Б. де Отеро, якому належить блискуче контрверсійне визначення людини як “янгола з величезними крилами з ланцюгів” [6, с. 191].

Отже, можна твердити, що творчість митців “першої повоєнної генерації” закріплює в іспанській метафізичній поезії ХХ ст. новаторську структуру мотивно-тематичного комплексу, запропоновану Д. Алонсо, де стрижневою є тема Віри, яка в поезії цих авторів набуває значно більш драматичного звучання завдяки новому розумінню образів і взаємин Людини й Бога та революційному для всієї метафізичної поезії сумніву у сталості духовного.

Відкриття нових і переосмислення традиційних аспектів базової опозиції минушого-сталого, дозволяє іспанським поетам ХХ ст. створювати оригінальні метафізичні концепти, лаконічність яких гранично посилює наголоси динаміки й драматизму у змалюванні специфічних реалій і складних духовних станів людини. Розширення палітри образів сполучається в їхніх творах з переробкою традиційних метафор, де висвітлюються нові грані сенсу. Метафорика цих авторів носить загалом фрактальний характер, увиразнюючи ідентичність частки-цілого, межові стани, нюанси перебігу різноманітних процесів.

Автори “першої повоєнної генерації” блискуче доводять життєздатність традиційних форм і поетичних технік, віддаючи перевагу сонету й використовуючи у власній творчості практично всі стилістичні знахідки іспанського барокового концептизму.

Отже, міцний зв’язок з традицією не обмежує творчого пошуку аналізованих поетів. Засвоєння і значне збагачення ними творчих здобутків митців Бароко та надбань Х. Рамона Хіменеса і Д. Алонсо допомогло відкрити перед іспанською метафізичною поезією ХХ ст. цікаву перспективу подальшого розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Debicki A. P. Spanish Poetry of the Twentieth Century : Modernity and Beyond / A. P. Debicki. – Lexington : The University Press of Kentucky, 1994. – 261 p.*
2. *Fortuño Llorens S. Introducción / S. Fortuño Llorens // Poesía de la primera generación de posguerra. – Madrid : Cátedra, 2008. – P. 17–92.*
3. *García de la Concha V. La poesía española de 1939 a 1975. De la poesía existencial a la poesía social 1944-1950 / V. García de la Concha. – Madrid: Cátedra, 2007. – 866 p.*
4. *Garrote Bernal G. La obra poética de Blas de Otero / G. Garrote Bernal. – Ciclo Editorial S.A., 1989. – 99 p.*
5. *Mantero M. Poetas españoles de posguerra / M. Mantero – Madrid : Espasa Universidad, 1986. – 580 p.*
6. *Poesía de la primera generación de posguerra. (Edición de Santiago Fortuño Llorens). – Madrid : Cátedra, 2008. – 402 p.*
7. *Rubio F. Las revistas poéticas españolas (1939–1975) / F. Rubio. – Alicante: Universidad de Alicante, 2004. – 586 p.*

*Стаття надійшла до редколегії 22.10.2013
Прийнята до друку 13.01.2014*

ТВОРЧЕСТВО ИСПАНСКИХ ПОЭТОВ “ПЕРВОГО ПОСЛЕВОЕННОГО ПОКОЛЕНИЯ”

Татьяна Рязанцева

*Институт литературы им. Т. Г. Шевченко НАН Украины,
ул. М. Грушевского 4, Киев 01001, Украина;
e-mail: tari@i.com.ua*

Рассмотрены особенности структуры мотивно-тематического комплекса, поэтики и стилистики в творчестве представителей “первого послевоенного поколения” испанских поэтов. Произведения К. Боусоньо, В. Гаоса, Х. Л. Кано, Б. де Отеро, Г. Селайи и др. анализируются в парадигме европейской метафизической поэзии.

Ключевые слова: метафизическая поэзия, “первое послевоенное поколение”, фрактальность.

SPANISH POETS OF THE FIRST POSTWAR GENERATION

Tetiana Riazantseva

*Shevchenko Institute of Literature,
National Academy of Sciences of Ukraine,
4 M. Hrushevsky St, Kyiv 01001, Ukraine;
e-mail: tari@i.com.ua*

The article analyzes the themes, poetics and stylistics of the first postwar generation of Spanish poets. The works of Carlos Bousoco, Vicente Gaos, Josй Luis Cano, Blas de Otero, Gabriel Celaya et al. are considered in the perspective of European Metaphysical poetry.

Keywords: Metaphysical poetry, the first postwar generation, fractal.